

بررسی عملکرد آموزش یک مهارت به دانش آموزان
(موضوع ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش)

معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی
دفتر: مطالعات آموزش و فرهنگ

کد موضوعی: ۲۷۰
شماره مسلسل: ۱۷۰۹۹
تیرماه ۱۳۹۹

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	الف) تکالیف وزارت آموزش و پرورش در حوزه مهارت‌آموزی به استناد اسناد بالادستی
۶.....	ب) بررسی برنامه‌های ارائه شده توسط آموزش و پرورش در راستای مهارت‌آموزی
۱۵.....	نتیجه‌گیری
۱۸.....	منابع و مآخذ

بررسی عملکرد آموزش یک مهارت به دانش آموزان (موضوع ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش)

چکیده

ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش (مصوب ۱۳۶۶) آموزش یک مهارت مورد نیاز جامعه به دانش آموزان نظری با رعایت اولویت‌های منطقه‌ای و شرایط بومی را وظیفه این دستگاه تعیین کرده است. با توجه به عدم اجرای این مصوبه، در ماده (۱۹) قانون برنامه پنجم (بند «الف» جزء «۶») مجدداً بر اجرای این وظیفه تأکید شد و در نهایت مهارت‌آموزی تمامی دانش آموزان در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مقرر گردید.

بررسی عملکرد این دستگاه نشان می‌دهد که تاکنون در راستای مهارت‌آموزی فعالیت‌هایی مانند طرح کاد، طرح خودتکایی، درس کار و فناوری و درس کارآفرینی و تولید، برنامه بوم و طرح ایران‌مهارت انجام شده است، اما هیچ‌کدام هدف ماده (۶) را محقق نکرده است. در این میان طرح کاد که قبل از تصویب این قانون اجرا می‌شد (از سال ۱۳۶۱) و در سال ۱۳۷۱ هم اجرای آن متوقف شد بیشترین قربت را با اهداف این قانون نشان می‌دهد.

برای دستیابی به هدف ماده (۶) برای آموزش حدود یک میلیون و ۷۰۰ هزار دانش‌آموز متوسطه نظری در صورتی که هر دانش‌آموز حداقل ۳۰۰ ساعت آموزش لازم برای یک شغل را دریافت نماید و با توجه به میانگین هزینه هر نفر - ساعت ۳۰۰۰ تومان، حداقل ۶۰۰ میلیارد تومان اعتبار برای هر پایه مورد نیاز است. البته نیروی انسانی توانمند، تجهیزات و مواد مصرفی، مدیریت کارآمد نیز نیازهای مهم دیگر در این حوزه هستند.

بنابراین با توجه به وضع موجود وزارت آموزش و پرورش از حیث اعتبارات و امکانات و شرایط موجود کشور برای اجرای این وظیفه پیشنهاد می‌شود:

۱. مجلس شورای اسلامی با استفاده از نقش نظارتی خود در جهت رفع موانع تحقق این هدف اقدامات لازم را به عمل آورد.

۲. سند جامع مهارت‌آموزی دانش‌آموزان با محوریت اجرای ماده (۶) قانون اهداف و با توجه به قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای و مهارتی در وزارت آموزش و پرورش تدوین شود.

۳. فعالیت‌های موازی و فوق برنامه در این راستا تجمیع و اجرای یک مهارت محور اصلی قرار گیرد.

۴. به‌نظر می‌رسد بهترین راه حل با کمترین هزینه اجرای طرح کاد با رفع نواقص آن و در قالبی

جدید متناسب با اهداف و راهکارهای سند تحول بنیادین است.

۵. راهکارهای سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی از حیث امکان اجرا مورد بازبینی و نقد قرار گیرد تا برنامه‌هایی که امکان اجرا ندارند مشخص شوند و راهکارهای دیگری برای اجرای آنها در نظر گرفته شود.

۶. برنامه‌هایی که در راستای تحقق ماده (۶) قانون اهداف و وظایف ارائه خواهد شد باید در برنامه درسی ملی لحاظ شود و در زمره برنامه‌های رسمی دوره متوسطه نظری قرار گیرد و رد پای آن در کارنامه تحصیلی دانش‌آموزان وجود داشته باشد و از این طریق بتوان ضمانتی برای اجرای آنها در نظر گرفت.

مقدمه

قانون اساسی در اصل بیست‌وهشتم فراهم آوردن امکان اشتغال برای عموم افراد جامعه را وظیفه دولت تعیین کرده است. از سوی دیگر به دلیل نیاز مشاغل به مهارت و از آنجا که فقدان مهارت یکی از مهم‌ترین عوامل عدم دسترسی به شغل است، در سیاست‌های کلی نظام و قوانین آمره موضوعات مهمی مانند «آموزش یک مهارت»، «توانمندسازی جمعیت در سن کار با آموزش‌های فنی و حرفه‌ای» و همچنین «ایجاد تناسب میان مراکز آموزشی و پژوهشی با نیازهای بازار کار» و... مورد تأکید قرار گرفته است. یکی از قوانین حاکم بر نظام آموزشی قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش (مصوب ۱۳۶۶) است. براساس این قانون آموزش‌های درون این نظام شامل «آموزش‌های علمی» و «آموزش‌های علمی - عملی» می‌باشد، لذا سه شاخه متوسطه نظری، متوسطه فنی و حرفه‌ای و متوسطه کاردانش ایجاد شده است. آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش ذاتاً با مهارت توأم هستند، اما این دانش‌آموزان در حال حاضر حدود ۳۴ درصد دانش‌آموزان متوسطه دوم را شامل می‌شوند و در گذشته نیز سهم آنها از کل دانش‌آموزان متوسطه سهم کمتری بود، بنابراین برای مهارت‌آموزی دانش‌آموزان شاخه نظری، ماده (۶) این قانون راهکار دیگری را در نظر گرفته است، با این مضمون که آموزش‌های نظری باید به نحوی اجرا شود که دانش‌آموزان متناسب با سن و جنس و رشته تحصیلی و با رعایت اولویت‌های منطقه‌ای حداقل یک مهارت مورد نیاز جامعه را کسب نمایند. شایان ذکر است که قبل از تصویب این قانون وزارت آموزش و پرورش در راستای مهارت‌آموزی دانش‌آموزان نظری در دهه ۶۰ و اوایل دهه ۷۰ طرح کاد را اجرا می‌کرد. آموزش یک مهارت در ماده (۱۹) قانون برنامه پنجم توسعه مجدداً مورد تأکید قرار گرفت. نظر به اهمیت این موضوع سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در هدف عملیاتی (۱) نیز مقرر داشته است که نظام آموزشی باید دانش‌آموزان را به گونه‌ای تربیت کند که دارای حداقل یک مهارت مفید برای تأمین معاش حلال باشند، آن هم به نحوی که در صورت جدایی از نظام تعلیم و تربیت رسمی (پایان متوسطه)

در هر مرحله، توانایی اداره خود و خانواده را داشته باشند. هرچند که گستره هدف (ماده (۶)) قانون اهداف و وظایف و مقرر سند تحول بنیادین بسیار متفاوت هستند، اما می‌توان گفت که اجرای قانون اهداف و وظایف می‌توانست بسترسازی اجرای این هدف در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش باشد. این گزارش در صدد پاسخگویی به این سؤال است که آیا آموزش و پرورش به تکلیف ماده (۶) قانون اهداف و وظایف عمل کرده است؟ در صورت مثبت بودن پاسخ چه فعالیت‌هایی در این راستا انجام شده است؟ چه فعالیت‌های مشابهی به استناد سایر اسناد بالادستی در این حوزه در حال اجراست؟ آیا این برنامه‌ها کمکی به اجرای آموزش یک مهارت می‌نماید؟ وضع مطلوب و راهکارهای پیشنهادی برای حل موانع و اجرای قانون چیست؟

الف) تکالیف وزارت آموزش و پرورش در حوزه مهارت‌آموزی به استناد اسناد بالادستی

برای بررسی عملکرد اجرای آموزش یک مهارت موضوع ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش، ابتدا و پیش از ورود به بررسی برنامه‌های اجرایی مرتبط، اسناد و قوانین پیرامون این موضوع احصا شده و به تحلیل و بررسی آنها پرداخته می‌شود تا بتوان دریافت که چه رویکردهایی طی چهار دهه اخیر در خصوص موضوع آموزش یک مهارت وجود داشته و چه تکالیفی را در این خصوص برعهده وزارت آموزش و پرورش گذاشته‌اند:

جدول ۱. تکالیف قانونی حوزه مهارت‌آموزی در اسناد بالادستی

ردیف	عنوان	مفاد
۱	قانون اساسی (مصوب آبان ۱۳۵۸)	اصل (۲۸) - هرکس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.
۲	قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش (مصوب بهمن ۱۳۶۶)	ماده (۶) - آموزش‌های نظری باید به‌نحوی برنامه‌ریزی و اجرا شود که دانش‌آموزان ضمن ممارست، کارهای عملی و تجربی متناسب با سن و جنس و رشته تحصیلی با رعایت اولویت‌های منطقه‌ای و شرایط بومی حداقل یک مهارت مورد نیاز جامعه را کسب نمایند.
۳	قانون برنامه پنجم توسعه (مصوب دی‌ماه ۱۳۸۹)	ماده (۱۹) بند «الف»، جزء «۶» - بسترسازی مناسب برای کسب حداقل یک شایستگی و مهارت با توجه به نیاز بازار کار تا پایان برنامه برای تمامی دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری

ردیف	عنوان	مفاد
۴	سیاست‌های کلی اشتغال (ابلاغی تیرماه ۱۳۹۰)	بند «۲» - آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر و کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار (فعلی و آتی) و ارتقای توان کارآفرینی با مسئولیت نظام آموزشی کشور (آموزش و پرورش، آموزش فنی‌وحرفه‌ای و آموزش عالی) و توأم کردن آموزش و مهارت و جلب همکاری بنگاه‌های اقتصادی جهت استفاده از ظرفیت آنها
۵	سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (مصوب آذرماه ۱۳۹۰)	فصل ششم هدف عملیاتی یک - پرورش تربیت‌یافتگانی که: دارای حداقل یک مهارت مفید برای تأمین معاش حلال باشند به‌گونه‌ای که در صورت جدایی از نظام تعلیم و تربیت رسمی در هر مرحله، توانایی تأمین زندگی خود و اداره خانواده را داشته باشند. راهکار ۵-۵: اختصاص حداقل ۱۰ درصد و حداکثر ۲۰ درصد از برنامه‌های آموزشی به معرفی حرفه‌ها با توجه به شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان‌ها به‌ویژه مناطق روستایی و عشایری راهکار ۵-۶: تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی
۶	برنامه درسی ملی (مصوب ۱۳۹۱)	برنامه درسی دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری باید به‌گونه‌ای طراحی شود که هر دانش‌آموز در پایان دوره متوسطه دوم، در یکی از فعالیت‌های فنی‌وحرفه‌ای ساده متناسب با نیازها و علایق خود مهارت کافی عملی را کسب کرده باشد.
۷	سیاست‌های کلی حمایت از کار و سرمایه ایرانی (ابلاغی بهمن‌ماه ۱۳۹۱)	بند «۱۲» - توانمندسازی و ارتقای بهره‌وری نیروی کار با افزایش ... مهارت و ... ایجاد تناسب بین مراکز آموزشی و پژوهشی با نیازهای بازار کار
۸	سیاست‌های کلی جمعیت (ابلاغی اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۳)	بند «۸» - توانمندسازی جمعیت در سن کار با فرهنگ‌سازی و اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی، کارآفرینی، فنی - حرفه‌ای و تخصصی با نیازهای جامعه و استعدادها و علایق آنان در جهت ایجاد اشتغال مؤثر و موّلد
۹	قانون برنامه ششم توسعه (مصوب اسفندماه ۱۳۹۵)	ماده (۴) - بند «ت» - افزایش مهارت و تخصص نیروی کار به‌ویژه فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها، هنرستان‌ها ... با ارائه آموزش‌های مهارتی، تخصصی و فنی‌وحرفه‌ای

تحلیل و بررسی جدول بالا نشان می‌دهد که:

- دولت باید امکان اشتغال همه افراد جامعه را فراهم نماید و نظام آموزشی نیز به‌عنوان بخشی از دولت وظیفه ارائه آموزش خصوصاً مهارت‌آموزی را به‌عنوان پیش‌فرض دستیابی به شغل برعهده دارد، بنابراین دستیابی آحاد جامعه به مهارت مورد نیاز جهت تصدی شغل و ورود به بازار کار همواره یکی از دغدغه‌های قانونگذاران و سیاستگذاران بوده که این امر در قوانین و اسناد مرتبط به‌خوبی دیده می‌شود.

- وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان دستگاه متولی حوزه آموزش و پرورش عمومی و نیمه‌تخصصی براساس قوانین مرتبط به‌ویژه قانون اهداف و وظایف آن وزارتخانه (مصوب ۱۳۶۶) مکلف به آموزش مهارت مورد نیاز جامعه به دانش‌آموزان شاخه نظری جهت ورود به بازار کار شده است. مشروط بر این که در ارائه آموزش‌ها رعایت اولویت‌های منطقه‌ای و شرایط بومی و همچنین نیازهای جامعه مدنظر واقع شوند.

- دوره دوم متوسطه در شاخه‌های کاردانش و فنی‌وحرفه‌ای، مهارت‌های لازم را در سطوح ۲ و ۳ صلاحیت حرفه‌ای (ماده ۸) قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی‌وحرفه‌ای و مهارتی مصوب ۱۳۹۶) به دانش‌آموزان ارائه می‌دهند و زمینه توانمندی و مهارت را برای آنان فراهم می‌نمایند. درخصوص دانش‌آموزان شاخه نظری هم ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش وظیفه آموزش یک مهارت (سطح ۲ صلاحیت حرفه‌ای) مورد نیاز جامعه و متناسب با نیازهای منطقه‌ای را برعهده نظام آموزشی قرار داده است. نظر به اهمیت موضوع و عدم توفیق در اجرای این قانون این وظیفه در جزء «۶» بند «الف» ماده (۱۹) قانون برنامه پنجم توسعه و به اشکال دیگر در قانون برنامه ششم توسعه نیز مورد تأکید قرار گرفته است.

- سیاست‌های کلی کشور نیز موضوع افزایش مهارت نیروی کار، تقویت نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی و نیز آموزش نیروی انسانی متخصص، ماهر، کارآمد متناسب با نیازهای بازار کار را مورد تأکید قرار داده و مهم‌تر آنکه مسئولیت این حوزه را برعهده نظام آموزشی کشور از جمله نظام آموزش و پرورش گذاشته است.

- آموزش یک مهارت در سال ۱۳۶۶ در قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش و در سال ۱۳۹۰ در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (موضوع هدف عملیاتی یک) و بعد از آن نیز البته با ادبیاتی متفاوت و غیرمستقیم در ماده (۴) قانون برنامه ششم مورد تأکید نهاد قانونگذاری و سیاستگذاری قرار گرفته است. این روند از یک‌سو نشان‌دهنده ثبات ایده و اهمیت جایگاه آموزش یک مهارت در سه دهه اخیر بوده که امری خوشایند است، اما ازسوی دیگر، همین ادبیات موضوعی واحد و تأکید صرف بر آموزش یک مهارت بدون نگاه به آنچه در عمل اتفاق افتاده بسیار قابل تأمل است، زیرا در صورت آسیب‌شناسی و ارزیابی میزان تحقق این هدف طی سه دهه اخیر، به‌صورت منطقی باید ادبیات هدفگذاری سند تحول بنیادین و قانون برنامه ششم قدری متفاوت از ادبیات هدفگذاری قانون اهداف و وظایف مصوب سال ۱۳۶۶ باشد.

- برنامه درسی ملی به‌عنوان نمود اجرایی سند تحول بنیادین و یا حتی سایر اسناد بالادستی وزارت آموزش و پرورش نتوانسته به‌نحوی مسیر اجرا را برنامه‌ریزی کند که منجر به تحقق وظایف این نهاد در حوزه مهارت‌آموزی شود. به‌عنوان مثال می‌توان گفت با وجود آنکه قانون اهداف و وظایف، آموزش یک مهارت با رعایت اولویت منطقه‌ای و نیاز جامعه را مدنظر قرار داده است یا سند تحول بنیادین ارائه آموزش‌های مهارتی مفید به نحوی که دانش‌آموز بتواند تأمین معاش حلال نماید را تکلیف کرده است، اما برنامه درسی ملی به آموزش یک فعالیت فنی و حرفه‌ای ساده متناسب با نیاز و علاقه دانش‌آموز تأکید کرده است.

با توجه به تکلیف آموزش و پرورش به آموزش یک مهارت به دانش‌آموزان نظری از سال ۱۳۶۶، در بخش بعدی ضمن بررسی برنامه‌های ارائه شده توسط دستگاه در راستای تحقق این قانون به تحلیل آنها پرداخته می‌شود.

ب) بررسی برنامه‌های ارائه شده توسط آموزش و پرورش در راستای مهارت‌آموزی

از منظر استانداردهای بین‌المللی مسیر دستیابی به شغل شامل حداقل ۳۰۰ ساعت آموزش عملی در ۳۷ هفته متوالی و ۸ ساعت آموزش در هر روز است که کمترین میزان آموزش برای دستیابی به شغل است. یک سطح از صلاحیت برای دستیابی به شغل شامل ۱۰ شایستگی است که برای هر شایستگی حداقل ۳۰ ساعت آموزش ضروری است. این ساعات آموزشی در برخی رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای تا ۱۸۰۰ ساعت نیز تعیین شده است.

بنابراین وقتی قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش و یا سند تحول بنیادین آموزش و پرورش آموزش یک مهارت در حد دستیابی به یک شغل را مطرح می‌کند باید برنامه‌ریزی‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی و اسناد و اقدامات ذیل این احکام قانونی به‌گونه‌ای باشد که ضمن توجه به استانداردهای لازم، رسیدن به هدف معین آموزش یک مهارت متناسب با نیازهای جامعه را تضمین کند. در این بخش ابتدا مجموعه برنامه‌هایی که در راستای مهارت‌آموزی در نظام آموزشی ارائه شده است بررسی می‌شود و سپس تحقق و یا عدم تحقق ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش تبیین و تحلیل خواهد شد.

۱. طرح کاد

طرح کاد تلخیص شده از «کار و دانش» یا به‌معنای فرد علاقمند و تلاشگر است. این طرح در ۱۰ ماده و سه تبصره به ضمیمه سازمان و تشکیلات اجرایی آن در شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش

در تاریخ ۱۳۶۱/۲/۵ به تصویب رسید و سپس در همین تاریخ در نوزدهمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش نیز تصویب شد. هرچند که این طرح قبل از تصویب قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش اجرا شده و شاید بتوان گفت مبنای تصویب ماده (۶) قانون بوده است، اما در هر حال حدود پنج سال بعد از تصویب قانون هم در جریان بوده است. به عبارت دیگر می توان گفت ادامه دار بودن اجرای این طرح شاید به معنای صحه گذاشتن به همراستایی طرح با قانون بوده است.

اهداف این طرح شامل: پرورش روحیه علاقه به کار، آشنایی دانش آموزان با محیط کار و ارتباطات اجتماعی محیط کار، آشنایی دانش آموزان با کارهای صنعتی، کشاورزی، خدماتی و عمرانی به منظور یادگیری مهارت و بالارفتن سطح تولید در جهت خودکفایی بود.

شورای عالی آموزش و پرورش مقرر کرد کلیه دانش آموزان دوره متوسطه نظری سه نیمروز یا یک روز تمام در هفته (۸ تا ۱۰ ساعت) در محیط کار حاضر شوند و به این منظور ۶ ساعت از مجموع ساعات تحصیلی کاسته شود. در این طرح دانش آموزان با مشاوره و صلاحدید ولی و نظارت مستمر او و هدایت مدرسه، کاری را در محیط زندگی خود انتخاب کرده و نزد استادکار حاضر می شدند. استادکاری که صلاحیت اخلاقی و عملی وی به تأیید ولی دانش آموز رسیده و به تصویب مسئول مدرسه برسد. درخصوص دانش آموزان دختر که امکان حضور در محیط کار مهیا نبود، یادگیری فن و هنر از مادر یا بستگان مورد اعتماد و ارائه محصول کار به مدرسه یا ارائه آموزش توسط مدرسه راهکار اجرای طرح کاد بود. (مصوبه شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش در تاریخ ۵ اردیبهشت ماه ۱۳۶۱ که در تاریخ ۵ خردادماه ۱۳۶۱ به امضای وزیر آموزش و پرورش و رئیس شورای عالی آموزش و پرورش رسید).

در برنامه هفتگی هر دانش آموز هم دو ساعت تحت عنوان کارآموزی قرار می گرفت که در آن «گزارش کار» دانش آموزان ارائه و خوانده می شد. در کارنامه دانش آموزان هم ماده ای تحت عنوان کارآموزی درج می شد که نمره آن شامل نمره استادکار به دانش آموز و نمره مربی کارآموزی مدرسه به دانش آموز براساس گزارش های هفتگی و میزان مطالعه و ابتکار و علاقه او به موضوع بود. دانش آموزان طرح کاد سالیانه ۳۶ روز کارآموزی داشتند و برنامه ریزی و اجرای کارآموزی ها باید براساس کسب حداقل یک مهارت شغلی در طول ۴ سال دوره متوسطه انجام می شد. کارآموزانی که کمتر از ۳۰ روز کارآموزی در سال داشتند کارآموزی آنان ناتمام و باید کسری روزهای کارآموزی را در تابستان همان سال بگذراند و در صورتی که نمره کارآموزی دانش آموزی کمتر از ۱۰ می شد، دانش آموز در ازای هریک نمره کمتر از ۱۰ باید حداقل سه روز در تابستان کارآموزی می کرد. (وزارت آموزش و پرورش، طرح کاد طرحی در جهت تغییر نظام آموزش و پرورش، اردیبهشت ماه ۱۳۶۱)

مرجع هماهنگی در برنامه ریزی و سیاستگذاری در این امر هم شورای عالی هماهنگی آموزش فنی و حرفه ای کشور بود که البته در کمیسیون تخصصی که در دبیرخانه شورای عالی تشکیل می شد مستقر بود. این طرح تا سال ۱۳۷۱ ادامه داشت، اما به دلیل پاره ای از مشکلات در معرض انحلال قرار گرفت.

این وضعیت مصادف شد با تغییر نظام آموزشی قدیم به نظام آموزشی جدید (تبدیل ۵-۳-۴ به ۵-۳-۳-۱) و در نتیجه به ذهن چنین متبادر می‌شد که این تغییر ساختار و حذف پایه چهارم متوسطه موجب ملغی شدن طرح کاد است در حالی که زمینه‌های این انحلال از سال‌های قبل فراهم شده بود. در نظام جدید آموزشی علاوه بر دو شاخه نظری و فنی و حرفه‌ای، شاخه کاردانش هم ایجاد شد. مهارت‌آموزی دانش‌آموزان نظری نیز به برنامه‌های بعدی (طرح خودتکایی) موکول گردید. خروجی‌های طرح کاد با توجه به اینکه برای سه سال دوره متوسطه به‌طور متوالی اجرا می‌شد، در سال ۱۳۷۴ از نظام آموزشی خارج شدند.

کارشناسان و متخصصان نظام آموزشی با وجود دستاوردهای بسیار خوب طرح کاد مانند:

- استفاده از امکانات بخش‌های غیردولتی و جلب مشارکت مردم،
 - ایفای نقش آموزشی واحدهای تولیدی خصوصی در نظام تحصیلات رسمی به‌صورت تجربه‌ای بی‌همتا در سطح بین‌المللی،
 - اعتبار و احترام به یادگیری آزاد در میان نوجوانان،
 - تأیید عملی بر نتیجه تلفیق کار و درس با کارآموزی‌های طرح کاد،
 - آموزش مهارت به‌صورت غیرمدرسه‌ای،
 - مزیت آموزش به طریق تلفیق کار و درس نسبت به آموزش مبتنی بر کار (استادشاگردی) و آموزش مبتنی بر درس (آموزش کلاسی) و اثرگذاری این دو انضباط آموزشی بر یکدیگر.
- اما به دلیل مشکلاتی مانند:

- برخورد زود هنگام دانش‌آموزان با محیط‌های متنوع اجتماعی و ایجاد مشکلات اخلاقی برای دانش‌آموزان،
 - هراس تخریب ماشین‌آلات در کارگاه‌ها،
 - عدم دستیابی به مهارت کامل در به‌دست آوردن شغل توسط دانش‌آموزان طرح کاد،
 - نبودن امکانات مالی و مواد اولیه،
 - عدم تجربه برخی از مربیان کارآموزی،
 - نامأنوس بودن جامعه با این آموزش غیرمرسوم.
- در نهایت تصمیم به حذف این طرح گرفتند.^۱

هرچند که در طول اجرای این طرح در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۶۱ تا ۱۳۷۱ با تصویب قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش (سال ۱۳۶۶) آموزش یک مهارت برای شاخه نظری وظیفه این دستگاه تعیین شد، اما در عمل نه تنها زمینه اجرای این وظیفه فراهم نشد، بلکه طرح کاد که می‌توانست زمینه‌ساز

۱. محمدرضا ابوترابی‌ان، آموزش به طریق کاد چنان‌که هست و چنان‌که باید، ۱۳۶۵، تلخیص از صفحات ۱۶۷ تا ۲۰۱.

این تکلیف باشد به‌طور کلی حذف شد.

۲. طرح خوداتکایی

این طرح در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹ به‌منظور ایجاد اعتمادبه‌نفس و خودباوری در دانش‌آموزان، تسلط نسبی در یکی از مشاغل و حرف مورد علاقه آنان، تقویت روحیه کار، تلاش، تعاون و مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان، آشنایی و ایجاد زمینه کسب مهارت در خصوص فعالیت‌ها و حرف مورد علاقه دانش‌آموزان، استفاده از اوقات فراغت و پرورش استعدادهاى بالقوه دانش‌آموزان، رفع نیازهای زندگی با توجه به امکانات مدارس شبانه روزی، متناسب با ویژگی‌های اقلیمی، حرف و صنایع دستی و بومی منطقه تدوین و اجرا شد.^۱

شایان ذکر است که اساسنامه مدارس شبانه‌روزی ظرفیت اجرای چنین فوق برنامه‌هایی را در مدارس شبانه‌روزی دیده است: «مدارس شبانه‌روزی می‌توانند علاوه بر برنامه‌های مصوب تا سقف ۶ ساعت در هفته متناسب با نیازهای محلی کلاس‌های فوق برنامه اجرا نمایند». (تبصره ماده (۳)، اساسنامه مدارس شبانه‌روزی، مصوب ۱۳۷۸/۰۱/۱۹)

فعالیت‌های فوق برنامه مجموعه فعالیت‌هایی است که در راستای برنامه‌های رسمی و در جهت تقویت و ارتقای کیفیت، علاوه بر آموزش‌های رسمی در زمینه‌های مختلفی ارائه می‌گردد و شامل فعالیت‌های پرورشی، جبرانی، تقویتی و آموزش‌های مهارتی است و کلاس‌های مهارت‌آموزی مربوط به کارگاه خوداتکایی در جوار مدارس شبانه‌روزی برگزار خواهد شد.

برنامه این آموزش‌ها به‌مدت سه روز در هفته و در مجموع به میزان ۱۲۰ ساعت برای آموزش مهارت‌های شغلی یک حرفه است.

هم‌اکنون تعداد ۱۱۷۸ واحد مدرسه متوسطه نظری شبانه‌روزی با بیش از ۳۵۰ هزار دانش‌آموز در حال فعالیت است که ۸۹۶۰۱ نفر از آنها در این طرح شرکت کرده‌اند. مهم‌ترین عناوین این طرح‌ها در سال ۱۳۹۹-۱۳۹۸ عبارتند از: فرش‌بافی، چرم‌دوزی، خیاطی، گیوه‌بافی، نمددوزی، گل‌سازی، معرق، جوشکاری، تابلو مس، کاشت بادام، تعمیر لوازم خانگی، پرورش قارچ، کاشت زعفران و... که در مجموع ۸۶ رشته را شامل می‌شود.

تعداد مدارس شبانه‌روزی دوره اول متوسطه ۱۱۴۲ واحد است که در سال جاری در ۸۶۰ مدرسه برای ۴۵۲۹۰ دانش‌آموز اجرا شده است. بسیاری از رشته‌های ارائه شده در این طرح در دوره اول متوسطه شبیه متوسطه دوم است و ۵۷ رشته در این دوره تحصیلی در این مدارس ارائه می‌شود. (نامه شماره ۴۰۰/۲۱۵۲۳۷ مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۱۹ معاونت متوسطه وزارت آموزش و پرورش)

از آثار و نتایج این طرح می‌توان کمک به احیای هنرها و صنایع بومی و محلی، کمک به ایجاد زمینه

۱. شورای نویسندگان، مدارس شبانه‌روزی را بهتر بشناسیم، ۱۳۸۵، فصل ششم، فعالیت‌های فوق برنامه.

اشتغال و تلفیق آموزش با پرورش و برقراری ارتباط میان آموزش‌های تئوری و عملی (مهارت‌آموزی) را نام برد.

مشکلات این طرح عبارتند از:

- فقدان و کمبود فضای کافی و مناسب جهت اجرای طرح در مدارس شبانه‌روزی،
 - عدم توجه مدیران مدارس و مسئولان مناطق مجری طرح‌ها به لحاظ اهداف طرح و چگونگی اجرای آن،
 - عدم کارشناسی دقیق طرح‌ها به لحاظ عملی بودن اجرای آنها و در نتیجه توقف یا نیمه‌کاره ماندن برخی از طرح‌ها،
 - فقدان امکانات و ارتباطات لازم جهت دسترسی مجریان به الگوها و شیوه‌های نوین آموزش در راستای اجرای طرح‌ها،
 - عدم تأمین به‌موقع تجهیزات و مواد مصرفی و امکانات مورد نیاز طرح،
 - کمبود نیروی انسانی متخصص مورد نیاز،
 - فوق برنامه بودن طرح و در نتیجه عدم تکلیف مدارس به اجرای طرح و عدم الزام دانش‌آموزان به شرکت در طرح به‌عنوان یک مانع جدی در مسیر مهارت‌آموزی و دستیابی به اهداف طرح خوداتکایی،
 - ناکافی بودن اعتبار تخصیص‌یافته به طرح‌ها.
- البته شایان ذکر است که اعتبارات مربوط به این برنامه باید در قالب اعتبارات استانی پیش‌بینی شود که از قاعده خاصی تبعیت نمی‌کند. هرچند که برخی نهادهای دیگر مانند مرکز مشارکت زنان، در تأمین این اعتبارات نقش داشته‌اند.
- برخی از کارشناسان این حوزه پیشنهادهایی برای بهبود و ارتقای کیفیت اجرای طرح داشته‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:
- برنامه‌ریزی منسجم و هدفمند جهت اجرا و توسعه طرح‌های خوداتکایی در سایر مدارس شبانه‌روزی و در صورت امکان مدارس روزانه، پیش‌بینی اعتبارات لازم جهت توسعه و اجرای طرح‌های جدید در بودجه استان‌ها، نظارت و ارزیابی مستمر از طرح‌ها جهت رفع مشکلات و موانع ارتقای کیفیت طرح‌ها، رایزنی با سایر نهادها، سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها جهت توسعه و تقویت هرچه بیشتر طرح‌های خوداتکایی، بررسی و تمهید زمینه‌های لازم جهت اشتغال و جذب دانش‌آموزان آموزش‌دیده و دارای مهارت به بازار کار، پرهیز از آموزش‌های صرفاً نظری و توجه به پرورش خلاقیت و نوآوری در دانش‌آموزان، بررسی دقیق در انتخاب نوع طرح‌ها از نظر میزان موفقیت و امکان اجرای آنها با توجه به استعدادها دانش‌آموزان، امکانات، صنایع بومی و محلی منطقه، میزان اعتبار طرح‌ها، ظرفیت مدرسه (از نظر فضا و تجهیزات) و

تأمین نیروی متخصص^۱.

هرچند که این طرح می‌تواند کمکی به مهارت‌آموزی دانش‌آموزان متوسطه اول و دوم بنماید، اما درخصوص ارتباط این برنامه با تحقق ماده (۶) قانون اهداف و وظایف باید به مواردی اشاره داشت؛ نخست آنکه این برنامه با فاصله حدود ۱۴ سال بعد از تصویب قانون اهداف و وظایف تدوین و به اجرا درآمد، دوم آنکه طرح خوداتکایی فقط منحصر به مدارس شبانه‌روزی بوده، بنابراین فراگیری لازم درخصوص همه مناطق و نواحی آموزشی و همه دانش‌آموزان رشته نظری را در بر نداشته است، سوم آنکه سقف ساعات آموزش فوق برنامه در این طرح ۱۲۰ ساعت بوده که این تعداد ساعات با حداقل ساعات لازم برای آموزش عملی ویژه شغل یعنی ۳۰۰ ساعت فاصله بسیار دارد، چهارم آنکه طرح مذکور فوق برنامه است و برنامه مدون و قابل تعمیم ندارد و برنامه درسی ملی نیز جایگاهی برای آن در نظر نگرفته است. بنابراین می‌توان گفت که طرح خوداتکایی نمی‌تواند تحقق بخش آموزش یک مهارت باشد.

۳. درس کار و فناوری و درس کارگاه کارآفرینی و تولید

سند تحول بنیادین در راهکار ۵-۶ «تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی» را وظیفه آموزش و پرورش تعیین کرده است. برنامه درسی ملی نیز برای تحقق این هدف در حوزه تربیت و یادگیری «کار و فناوری»^۲ مقرر داشته است که در پایه اول تا سوم دبستان به‌صورت تلفیقی با سایر حوزه‌های یادگیری، در پایه چهارم تا ششم و متوسطه اول مهارت‌های لازم و مرتبط در قالب پروژه در برنامه درس کار و فناوری ارائه شود. همچنین مقرر شده است که سامان‌دهی محتوی در دوره دوم متوسطه نظری به‌نحوی باشد که دانش‌آموزان در یکی از فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای ساده متناسب با نیاز و علاقه مهارت کافی داشته باشند که در صورت نیاز بتوانند با آن جذب دنیای کار شوند. (برنامه درسی ملی، ص ۳۰)

در مقطع ابتدایی درس کار و فناوری^۳ از سال ۱۳۹۲-۱۳۹۱ برای پایه ششم^۴ آغاز شد و سال

۱. شورای نویسندگان، مدارس شبانه‌روزی را بهتر بشناسیم، ۱۳۸۵، فصل ششم، فعالیت‌های فوق برنامه.
۲. برنامه درسی ملی در صفحه ۲۰ حوزه‌های تربیت و یادگیری را شامل ۱۱ حوزه «حکمت و معارف اسلامی، قرآن و عربی، زبان و ادبیات فارسی، فرهنگ و هنر، سلامت و تربیت بدنی، کار و فناوری، علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ریاضیات، علوم تجربی، زبان‌های خارجی، آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده» تعیین کرده است.
۳. اهداف درس کار و فناوری شامل: ارتقای فرهنگ کار و تلاش، هویت حرفه‌ای، سواد فنی و حرفه‌ای، کسب یک صلاحیت متناسب با نیاز منطقه و یا یک برنامه درسی می‌باشد.
۴. کتاب درسی کار و فناوری پایه ششم شامل آشنایی با رایانه، هنرهای دستی، کار با چوب و فلز، تهیه غذا و انجام پروژه می‌باشد.

۱۳۹۲-۱۳۹۳ برای پایه هفتم^۱ آغاز و به همین ترتیب در سال‌های بعد برای پایه‌های هشتم^۲ و نهم^۳ و پایه پنجم دبستان ارائه گردید.

در سال پنجم و ششم دبستان هفته‌ای یک ساعت و در مجموع در یک سال تقریباً ۳۰ ساعت به این درس اختصاص داده می‌شود.

در سال اول تا سوم «متوسطه اول» هفته‌ای دو ساعت، در هر سال تقریباً ۶۰ ساعت و در مجموع سه سال ۱۸۰ ساعت آموزش مهارتی به دانش‌آموزان در راستای تحقق سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی ارائه می‌شود.

اما موضوع مهم و قابل تأمل اتفاقی است که در دوره دوم متوسطه به‌وقوع پیوسته است. در پایه دهم و یازدهم دانش‌آموزان می‌توانند از سه درس هنر، کارگاه کارآفرینی و تولید^۴ و تفکر و سواد رسانه‌ای دو درس را که مدرسه امکان ارائه آن را داشته باشد، انتخاب کنند. بنابراین در متوسطه نظری فقط در یک پایه، در هفته دو ساعت (در یک سال ۶۰ ساعت) در صورتی که مدرسه امکانات ارائه این درس را داشته باشد، درس کارگاه کارآفرینی و تولید ارائه خواهد شد. بر نحوه ارائه این برنامه و محتوای این درس اشکالاتی به شرح ذیل وارد است:

- در صورتی که مدرسه شرایط لازم اعم از نیروی انسانی، کارگاه و تجهیزات، مواد مصرفی و... را نداشته باشد یا تعداد دانش‌آموزان برای ارائه این درس به حد نصاب نرسد، این درس ارائه نخواهد شد و دانش‌آموزان متوسطه نظری در عمل هیچ آموزش مهارتی را دریافت نخواهند کرد.

- سرفصل‌های کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید نشان می‌دهد که آموزش‌های ارائه شده در این درس در واقع برای آماده‌سازی فرد جهت ورود به فضای کسب‌وکار در آینده است و منجر به دستیابی به شغل نمی‌شود. در حالی که برنامه درسی ملی هدف مهارت‌آموزی دوره متوسطه نظری را امکان جذب دانش‌آموز در بازار کار تعیین کرده است. حتی می‌توان گفت سرفصل‌های کتاب کار و فناوری دوره متوسطه اول قرابت بیشتری با اهداف برنامه درسی ملی برای دوره متوسطه نظری نشان می‌دهد.

- ارائه این درس منجر به تحقق اهداف سند تحول بنیادین و ماده (۶) قانون اهداف و وظایف و برنامه درسی ملی در حوزه مهارت‌آموزی نمی‌شود.

- با توجه به عدم وجود نیروی انسانی دارای صلاحیت حرفه‌ای، تجهیزات و کارگاه، در اکثر مدارس

۱. در پایه هفتم (پایه اول از متوسطه اول) فناوری اطلاعات و ارتباطات، نقشه‌کشی، کسب‌وکار، کار با چوب، نگهداری گیاهان، پوشاک و خوراک آموزش داده می‌شود.
 ۲. در پایه هشتم (پایه دوم از متوسطه اول) کار با فلز، الکترونیک، صنایع دستی، پرورش و نگهداری از حیوانات، معماری و سازه و امور اداری و مالی ارائه می‌شود.
 ۳. در پایه نهم (پایه سوم از متوسطه اول) الگوریتم، ترسیم با رایانه، سازوکارهای حرکتی، بازی رایانه‌ای، برق، تأسیسات مکانیکی، عمران، خودرو، پایش رشد کودک، صنایع دستی، هدایت تحصیلی - حرفه‌ای مهم‌ترین سرفصل‌ها هستند.
 ۴. در کتاب کارگاه کارآفرینی مهم‌ترین سرفصل‌ها عبارتند از: کار تیمی، حل مسئله، طراحی مسیر شغلی، تفکر خلاق، توسعه خلاقیت، تشخیص فرصت و ایده‌پردازی، نوآوری، سنجش کارآفرینی، تعیین نوع کسب‌وکار، مدل کسب‌وکار و طرح کسب‌وکار.

این درس ارائه نمی‌شود.

نتیجه آنکه اگرچه براساس سند برنامه درسی ملی، درخصوص گروه سوم از متوسطه دوم، یعنی متوسطه نظری باید برنامه درسی آنها طوری طراحی شود که هر دانش‌آموز در یکی از فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای ساده متناسب با نیازها و علایق خود مهارت کافی عملی را کسب کرده باشد به نحوی که بتواند جذب دنیای کار شود، اما دروس تألیف شده برای حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری نشان می‌دهد که برای دوره متوسطه نظری درخصوص مهارت‌آموزی فقط کتاب درسی کارگاه کارآفرینی و تولید تألیف شده است که اولاً به‌همراه دو درس دیگر از سایر حوزه‌های تربیت و یادگیری، اختیاری است، دوم آنکه این درس تنها در پایه دهم (سال اول متوسطه دوم) ارائه می‌شود و مورد سوم آنکه محتوای سرفصل‌های آموزشی مرتبط با مهارت‌آموزی نیستند و نکته چهارم، زیرساخت‌های مورد نیاز برای ارائه همین درس هم وجود ندارد و در نتیجه دو درس دیگر ارائه می‌شوند که به امکانات خاص نیازی ندارند.

بنابراین طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی درسی سند برنامه درسی ملی به شکل فعلی، نمی‌تواند مهارت‌آموزی به دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری موضوع ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش و هدف عملیاتی سند تحول بنیادین را تحقق بخشد و با حداقل ساعات آموزش عملی مورد نیاز برای کسب شغل بسیار فاصله دارد.

۴. برنامه ویژه مدارس (بوم)

همان‌گونه که توضیح داده شد راهکار ۵-۶ سند تحول بنیادین گستره مهارت‌آموزی را به تمام دوره‌های تحصیلی تعمیم داده است، توجه متوازن به ساحت‌های تعلیم و تربیت در بند «۳۰» بیانیه ارزش‌ها مطرح شده است و در هدف عملیاتی ۵ که موضوع تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت مورد بررسی است در راهکار ۵-۵ به استان‌ها اجازه بهره‌برداری از ۱۰ تا ۲۰ درصد از برنامه‌های آموزشی برای معرفی حرفه‌ها، هنرها و... داده شده است. این موضوع در برنامه‌ای با عنوان بوم در مصوبه ۹۶۲ شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۰ ابلاغ شده است.

براساس این برنامه یکی از حوزه‌هایی که مدارس می‌توانند برای آن تولید محتوا نمایند، حوزه مهارت و معرفی مشاغل است. در کتاب راهنمای عمل برنامه بوم^۱ برای تحقق این هدف راهکارهایی مانند:

- دوره‌های کوتاه استادشاگردی در روزهای پنج‌شنبه و تجربه واقعی کسب و حرفه در محله،
- معرفی مشاغل و صنوف برای حداقل ۵ رشته و حداکثر ۱۵ رشته پیش‌بینی شده است.^۲

۱. مدرسه ما تقدیم می‌کند، راهنمای عمل برنامه ویژه مدارس (بوم)، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری، ۱۳۹۷.

۲. همان، صفحات ۱۶۴ و ۱۶۵.

برنامه درسی ملی ساعات موظف آموزشی دوره متوسطه اول را در هفته ۳۰ ساعت و متوسطه دوم نظری را در هفته ۳۵ ساعت تعیین کرده است. بنابراین در دوره متوسطه اول حداقل ۳ و حداکثر ۶ ساعت و در دوره متوسطه دوم حداقل ۳/۵ ساعت و حداکثر ۷ ساعت در هر هفته می‌تواند به برنامه بوم که بخشی از آن آموزش‌های مهارتی یا معرفی مشاغل است اختصاص یابد. البته این ظرفیت باید از سهم تمامی دروس از زمان آموزش ایجاد شود. در راهنمای عمل بوم این اختیار به مدرسه داده شده است که بخشی از ساعات مورد نیاز این برنامه را از ساعات رسمی تأمین کند (به‌طور متوسط ۶۰ ساعت) و چنانچه برنامه‌ها زمان بیشتری نیاز داشته باشند، بخشی از آن از ساعات غیررسمی مثل پنج‌شنبه و جمعه و حتی تعطیلات تا سقف ۱۰۰ ساعت تأمین شود.

در ارتباط با ارائه این برنامه چند نکته مهم قابل تذکر است:

نخست - علی‌رغم پیش‌بینی ۱۰ تا ۲۰ درصد از زمان رسمی آموزش برای برنامه بوم عملاً برنامه درسی هفتگی مدارس به‌نحوی تنظیم شده است که تمامی ساعات هفته را در بر می‌گیرد.

دوم - از یک الگوی یکسانی تبعیت نمی‌کند.

سوم - در ارزشیابی تحصیلی تأثیری ندارد.

چهارم - با برنامه‌های دیگری مانند هفته معرفی مشاغل همپوشانی دارد.

پنجم - این تنوع و تکثر اثربخشی برنامه‌ها را بسیار ضعیف می‌کند. به‌نظر می‌رسد تعدد برنامه‌های ارائه شده و تکثر موضوعات مطروحه موجب آشفتگی نظام آموزشی و دور ماندن آن از اهداف اصلی و کلیدی است و همه این موارد امکان تحقق ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش را از طریق برنامه بوم به‌شدت تضعیف یا ناچیز می‌کند.

۵. طرح ایران مهارت

از جمله برنامه‌های دیگری که در وزارت آموزش و پرورش با موضوع عام مهارت‌آموزی در حال اجراست، طرح ایران مهارت است.^۱ این طرح در تاریخ ۱۳۹۶/۷/۱۷ به امضای معاون آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش و رئیس سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور رسیده است. مبنای اجرای آن نیز راهکار ۶-۱ سند تحول بنیادین و بند «۶» حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری برنامه درسی ملی است. براساس این طرح سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای (آموزشگاه‌های آزاد) مکلف به تدوین استانداردهای آموزشی مورد نیاز مدارس براساس شایستگی‌های شغلی است و وزارت آموزش و پرورش موظف به فرهنگ‌سازی لازم برای ورود مدارس به این برنامه و تمهید مشارکت هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش دولتی و

۱. آموزش‌هایی که در این طرح ارائه می‌شوند شامل: صنایع خودروسازی، صنایع چوب، تأسیسات، برق، چاپ، امور اداری، بهداشت و ایمنی، امور زراعی، صنایع پوشاک، امور دام و ماکیان، فناوری و محیط زیست است.

غیردولتی در اجرای طرح است. از نکات مهم این دستورالعمل می‌توان به داوطلبانه بودن شرکت در این طرح و در عین حال توسعه و فراگیرسازی آن اشاره کرد. در این طرح دانش‌آموزان دوره اول متوسطه می‌توانند علاوه بر ساعات برنامه درسی تا سقف ۶۰ ساعت مهارت را در قالب فعالیت‌های فوق برنامه انتخاب و آموزش ببینند. این ۶۰ ساعت می‌تواند به صورت تراکمی در یک پایه یا ۲۰ ساعت در هر پایه از متوسطه اول ارائه شود. از اشکالات اجرای این طرح می‌توان به نکات ذیل اشاره کرد:

۶۰ ساعت مهارت‌آموزی در سه پایه تحصیلی به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند اهداف واقعی مهارت‌آموزی را محقق نماید. گواهینامه‌های صادر شده، فقط گواهی حضور هستند و در پایان دوره ارزشیابی مهارتی انجام نمی‌شود. بسیاری از سرفصل‌های ارائه شده در طرح ایران مهارت با درس کار و فناوری یا کارگاه خوداتکایی دانش‌آموزان مشترک است و هدف از ارائه آن مشخص نیست. اعتبارات اجرای این طرح نیز از طریق خانواده‌ها تأمین می‌شود. نکته مهم‌تر آنکه طرح ایران مهارت ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه اول و داوطلبانه است و با گروه هدف ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش، یعنی شاخه متوسطه نظری ارتباط ندارد.

نتیجه‌گیری

۱. بررسی برنامه‌های اجرا شده توسط وزارت آموزش و پرورش نشان می‌دهد که عملاً هیچ‌کدام از آنها تحقق بخش اهداف ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش یعنی آموزش یک مهارت به دانش‌آموزان متوسطه نظری نمی‌باشند، حتی طرح کاد هم که از حیث استاندارد دستیابی به شغل و از حیث آموزش دانش‌آموزان متوسطه نظری بیشترین قرابت را با این قانون داشته است به دلیل آنکه اولاً اجرای آن قبل از تصویب قانون شروع شده و ثانیاً پنج سال بعد از تصویب قانون متوقف شده است نمی‌تواند به‌عنوان فعالیتی در راستای اجرای این قانون محسوب شود.

۲. بررسی اسناد بالادستی نیز حاکی از آن است که امر مهارت‌آموزی به تکرار به‌عنوان یکی از وظایف وزارت آموزش و پرورش تعیین شده است که اجرای همه آنها در شرایط کنونی از توان این دستگاه خارج است و به‌علاوه موجب تهیه اسناد گوناگون برای اجرا، همپوشانی، موازی‌کاری و آشفتگی در برنامه‌ها نیز می‌شود.

۳. هدف اصلی از مهارت‌آموزی که در قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش مقرر شده است و حتی اهداف مذکور در حوزه یادگیری کار و فناوری برنامه درسی ملی، بیشتر معطوف به دانش‌آموزان متوسطه نظری است در حالی که متأسفانه در مرحله اجرای سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی کاملاً به حاشیه رفته است.

۴. دروس «کارگاه کارآفرینی و تولید» یا «کار و فناوری»، طرح خوداتکایی، طرح ایران مهارت، برنامه بوم و... هیچ‌کدام تحقق بخش هدف ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش و راهکار ۵-۶

سند تحول بنیادین و راهکار ۲-۱۳ برنامه درسی ملی مبنی بر آموزش یک مهارت به دانش‌آموزان نظری نیستند. برخی از این فعالیت‌ها مانند طرح ایران مهارت یا کارگاه خوداتکایی جنبه فوق برنامه دارند و برنامه رسمی و تکلیفی محسوب نمی‌شوند.

۵. تعدد و تنوع طرح‌های اجرا شده یا در دست اجرا و تصمیم‌گیرندگان در این زمینه باعث شده است که ارزیابی علمی و عملی دقیقی از این طرح‌ها انجام نشود و در نتیجه به جای اصلاح طرح‌های در دست اجرا به صورت مداوم طرح‌های جدید جایگزین آن شده و نتیجه مطلوب عاید نگردد. به عنوان مثال در صورتی که اشکالات اجرای طرح کاد برطرف می‌شود، می‌توانست ظرفیت بسیار مناسبی جهت اجرای یک مهارت برای دوره متوسطه نظری باشد، یا طرح ایران مهارت که سرفصل‌های مشترک زیادی با درس کار و فناوری دارد و علت ارائه آن معلوم نیست.

وضع مطلوب

در راستای اجرای یک مهارت به دانش‌آموزان متوسطه نظری باید زیرساخت‌های لازم در هر ۶ زیرنظام آموزشی (برنامه درسی ملی، تربیت معلم و نیروی انسانی، راهبری و مدیریت، تأمین و تخصیص منابع مالی، تأمین فضا و تجهیزات و فناوری و نیز پژوهش و ارزشیابی) فراهم شود.

در ترسیم شرایط مطلوب باید گفت که کلیه دانش‌آموزان نظری باید حداقل ۳۰۰ ساعت آموزش مهارتی لازم برای دستیابی به یک شغل داشته باشند و به شایستگی‌های لازم در رشته‌های مورد نیاز جامعه از قبیل صنعت، کشاورزی و امور تولیدی و خدماتی دست یابند. البته توجه به دو عامل علاقه و استعداد دانش‌آموز و نیاز جامعه و اولویت‌های منطقه‌ای و بومی (آمایش سرزمینی) در ارائه رشته‌ها نیز مهم است و اگر به این دو مؤلفه توجه نشود، موجب هدررفت نیروی انسانی و منابع مالی می‌شود.

در حال حاضر حدود یک میلیون و هفتصد هزار دانش‌آموز در شاخه متوسطه نظری، در هر پایه تقریباً ۶۰۰ هزار دانش‌آموز مشغول به تحصیل هستند. علی‌القاعده به جهت درگیر بودن دانش‌آموزان در پایه دوازدهم با موضوع کنکور بهتر است آموزش‌ها در دو پایه دهم و یازدهم، هر سال حداقل ۱۵۰ ساعت یا در یکی از این دو پایه در یک سال ۳۰۰ ساعت ارائه شود. تجربه برون‌سپاری شاخه کاردانش به صورت محدود نشان می‌دهد برای هر دانش‌آموز حداقل ۳ هزار تومان منابع مالی لازم است که بدین ترتیب (۶۰۰۰۰۰ دانش‌آموز * ۳۰۰ ساعت * ۳۰۰۰ تومان) برای هر پایه حداقل ۶۰۰ میلیارد تومان اعتبار (بدون توجه به رشته‌های مورد نیاز جامعه و علاقه دانش‌آموزان) لازم است. البته این فقط یک برآورد اولیه از جهت اعتبارات است و مشخص نیست که آیا وزارت آموزش و پرورش زیرساخت‌های لازم از جمله نیروی انسانی، فضا و تجهیزات، مدیریت و راهبری را برای اجرا در اختیار دارد یا خیر؟ و در صورت تصمیم به برون‌سپاری آیا زیرساخت‌های فنی، اجرایی و تربیتی لازم برای برون‌سپاری وجود دارد؟

وضع موجود نشان می‌دهد که حتی در شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش، وزارت آموزش و پرورش با کمبود نیروی انسانی، منابع مالی و تجهیزات و فضای آموزشی مواجه است، لذا این نهاد با امکانات و منابع مالی موجود قادر به اجرای این وظیفه قانونی نیست. نتیجه آنکه راهکارهای ذیل را می‌توان در راستای تحقق این امر در نظر گرفت:

۱. برون‌سپاری با همکاری سایر دستگاه‌ها از جمله سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، وزارت صمت، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، دانشگاه‌ها، پارک‌های علم و فناوری و شرکت‌های تابعه، بنیاد مستضعفان و ستاد اجرایی فرمان امام و شرکت‌های دولتی و...
۲. تأمین اعتبار و فراهم ساختن زیرساخت‌های لازم در وزارت آموزش و پرورش از قبیل نیروی انسانی، منابع مالی، مدیریت و راهبری، فضا و تجهیزات و...
۳. استفاده از تعطیلات تابستانی هنرستان‌ها به همراه استفاده از فضا و امکانات و نیروی انسانی (هنرآموزان)

پیشنهادها

۱. مجلس شورای اسلامی نقش نظارتی خود را نسبت به اجرای ماده (۶) قانون اهداف و وظایف اعمال کند و آموزش و پرورش علل عدم اجرای قانون را (در مسیر رفع موانع و مشکلات) به مجلس ارائه نماید تا با همکاری این دو نهاد موانع اجرایی مرتفع شود.
۲. اکیداً ضروری است موضوع مهارت‌آموزی در دوره متوسطه دوم نظری که با برنامه فعلی وزارت آموزش و پرورش به یک امر حاشیه‌ای تبدیل شده است، مورد بازنگری قرار گیرد. وضعیت کنونی کاملاً مخالف ماده (۶) قانون اهداف و وظایف، راهکار ۵-۶ سند تحول و اهداف برنامه درسی ملی در حوزه یادگیری کار و فناوری است. بهتر است نظام جامع مهارت‌آموزی که هم‌اکنون وزارت آموزش و پرورش در صدد تهیه آن است منطبق با سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی و با توجه به قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای و قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش تدوین شود و در این سند یکی از اولویت‌ها اجرای ماده (۶) قانون اهداف و وظایف باشد که بیش از ۳۰ سال معطل مانده است.
۳. در جهت جمع‌آوری توان و پتانسیل وزارت آموزش و پرورش برای اجرای ماده (۶) قانون اهداف و وظایف، کلیه فعالیت‌های موازی فوق برنامه جمع و برنامه‌های غیرمؤثر (مانند طرح ایران مهارت) ملغی شوند. بهتر است که امکانات و توان این دستگاه صرف برنامه‌های موظف و رسمی در حوزه مهارت‌آموزی شود.
۴. تجربه طرح کاد حاکمی از آن است که با توجه به شرایط کشور و مواجهه با کمبود منابع مالی بهترین راهکار، حل مشکلات و نقاط ضعف طرح کاد و استفاده از این روش (که نیاز چندانی به منابع مالی و نیروی انسانی ندارد) است.
۵. راهکارهای سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی در حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری از حیث

امکان اجرا مورد بازبینی و نقد قرار گیرد تا برنامه‌هایی که با منابع مالی، نیروی انسانی و فضا و تجهیزات موجود آموزش و پرورش امکان اجرا ندارند، مشخص شوند و راهکارهای دیگری برای اجرای آنها در نظر گرفته شود.

۶. موفقیت در هر کدام از طرح‌هایی که وزارت آموزش و پرورش بخواهد در راستای تحقق ماده (۶) قانون اهداف و وظایف اجرا نماید نیازمند آن است که حتماً در برنامه درسی ملی لحاظ شود و در زمره برنامه‌های رسمی دوره متوسطه نظری قرار گیرد و رد پای از آن در کارنامه تحصیلی دانش‌آموزان وجود داشته باشد تا بتوان از این طریق ضمانت اجرایی برای موضوع مورد بحث یافت.

منابع و مأخذ

۱. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مصوب ۱۳۹۰.
۲. برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱.
۳. سیاست‌های کلی جمعیت، ۱۳۹۳.
۴. سیاست‌های کلی اشتغال، ۱۳۹۰.
۵. سیاست‌های کلی تولید، حمایت از کار و سرمایه ایرانی، ۱۳۹۱.
۶. قانون اساسی، ۱۳۵۸.
۷. قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۶.
۸. مدارس شبانه‌روزی را بهتر بشناسیم؛ وزارت آموزش و پرورش، معاونت آموزش و پرورش عمومی، واحد برنامه‌ریزی مدارس شبانه‌روزی و نمونه دولتی، تألیف شورای نویسندگان، ۱۳۸۵.
۹. دستورالعمل اجرایی طرح آموزش حرفه‌های مهارتی کوتاه‌مدت (ایران‌مهارت) ویژه دانش‌آموزان دوره اول متوسطه تحصیلی ۱۳۹۸ - ۱۳۹۷.
۱۰. قانون برنامه پنجم توسعه، مصوب ۱۳۸۹.
۱۱. قانون برنامه ششم توسعه مصوب، ۱۳۹۵.
۱۲. ابوترابی‌یان، محمدرضا. آموزش به طریق کاد، دبیرخانه شورای عالی هماهنگی آموزش فنی‌و حرفه‌ای کشور، خردادماه ۱۳۶۵.
۱۳. نقد و بررسی تحقیقات مربوط به کاد، اظهارنظر دفتر آموزش کاد و آموزش‌های مهارتی درباره آموزش به طریق کاد.
۱۴. طرح کاد طرحی در جهت تغییر نظام آموزش و پرورش، وزارت آموزش و پرورش، اردیبهشت‌ماه ۱۳۶۱، شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش و شورای عالی هماهنگی آموزش فنی‌و حرفه‌ای کشور.
۱۵. قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی‌و حرفه‌ای و مهارتی (مصوب ۱۳۹۶).
۱۶. اساسنامه مدارس شبانه‌روزی، مصوب شورای عالی آموزش و پرورش، مورخ ۱۳۷۸، ۰۱، ۱۹.
۱۷. نامه شماره ۴۰/۲۱۵۲۳۷ مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۱۹ معاونت متوسطه وزارت آموزش و پرورش.
۱۸. مدرسه ما تقدیم می‌کند، راهنمای عمل برنامه ویژه مدارس (بوم)، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری، ۱۳۹۷.

شماره مسلسل: ۱۷۰۹۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی عملکرد آموزش یک مهارت به دانش‌آموزان (موضوع ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش)

نام دفتر: مطالعات آموزش و فرهنگ (گروه آموزش و پرورش و فنی‌وحرفه‌ای)

مدیر مطالعه: موسی بیات

تهیه و تدوین: محبوبه محمدعلی

ناظران علمی: صادق ستاری‌فرد، سینا کلهر

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. مهارت‌آموزی

۲. فنی‌وحرفه‌ای

۳. آموزش یک مهارت

۴. ماده (۶) قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش

تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۴/۴